

Réttindagæsla fyrir fatlað fólk og ráðstafanir til að draga úr nauðung

Halldór Gunnarsson, sérfræðingur á réttindavakt
velferðarráðuneytisins

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Lög um réttindagæslu nr. 88/2011

- » Þríþætt réttindagæslukerfi:
  - Réttindavakt ráðuneytisins
  - Svæðisbundnir réttindagæslumenn
  - Persónulegir talsmenn
- » Ráðstafanir til að draga úr nauðung (V. kafli), bætist við 2012
  - Skilgreining á nauðung
  - Sérfræðiteymi
  - Undanþágunefnd

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Réttindavaktin

- » Réttindavaktina skipa fulltrúar frá:
  - Sambandi íslenskra sveitarfélaga
  - Landssamtökunum Þroskahjálp
  - Öryrkjabandalagi Íslands
  - Háskóla Íslands
  - Velferðarráðuneyti

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Réttindavaktin – helsta hlutverk:

- » Að hafa **yfirumsjón með réttindagæslu** fatlaðs fólks
- » **bera ábyrgð á fræðslu- og upplýsingastarfi**, til fatlaðs fólks sem og almennings
- » Að **annast útgáfu á auðlesnu efni** og bæklingum um réttindi fatlaðs fólks
- » Að vinna gegn staðalímyndum og fordómum og auka vitund um getu og framlag fatlaðs fólks.

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Réttindagæslumenn

- » Starfa á sjö svæðum víðsvegar um landið.
- » Fylgjast með högum fatlaðra einstaklinga og eru þeim innan handar við réttindagæslu hvers konar.
  - eru þó ekki úrskurðaraðili.
- » Fylgjast einnig með störfum persónulegra talsmanna og eru þeim til ráðgjafar.

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Réttindagæslumenn fatlaðs fólks

- » Öllum er skylt að tilkynna til réttindagæslumanns ef þeir hafa ástæðu til að ætla að brotið sé á rétti fatlaðs einstaklings.
- » Réttindagæslumaður getur einnig tekið mál upp að eigin frumkvæði.
- » Réttindagæslumenn skulu kynna sig og hlutverk sitt og standa fyrir fræðslu fyrir fatlaða einstaklinga og þá sem veita þeim þjónustu.

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Málsmeðferð og verklag réttindagæslumanns

Ábending berst

Réttindagæslumaðurinn veitir nauðsynlegan stuðning:

- *Kannar mál
- *Kemur ábendingum um úrbætur á framfæri
- *Aðstoðar, ef þarf, við að skjóta máli til viðeigandi úrskurðanefndar, eða kemur því á framfæri við réttindavakt.

Nánar útfært í sérstökum verklagsreglum, sem tekur mið af reglugerð og reynslu af stórfum réttindagæslumanna.

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

16.6.2016

Persónulegir talsmenn

Úr 12. gr. Samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks.

- » *Réttarstaða til jafns við aðra.*
- 1. Aðildarríkin áréttu að fatlað fólk eigi alls staðar rétt á viðurkenningu sem aðilar að lögum.
- 2. Aðildarríkin skulu **viðurkenna að fatlað fólk njóti gerhæfis** (ráði sér sjálf innsk. HG) **til jafns við aðra á öllum sviðum lífsins.**
- 3. Aðildarríkin skulu gera viðeigandi ráðstafanir til þess að tryggja **aðgengi fatlaðs fólks að þeim stuðningi sem það kann að þarfnast þegar það nýtir gerhæfi sitt.**

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

16.6.2016

Mannréttindabakgrunnur talsmannakerfisins

» Úr 12. gr. Samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks.

- » *Réttarstaða til jafns við aðra.*
- 1. Aðildarríkin áréttu að fatlað fólk eigi alls staðar rétt á viðurkenningu sem aðilar að lögum.
- 2. Aðildarríkin skulu **viðurkenna að fatlað fólk njóti gerhæfis** (ráði sér sjálf innsk. HG) **til jafns við aðra á öllum sviðum lífsins.**
- 3. Aðildarríkin skulu gera viðeigandi ráðstafanir til þess að tryggja **aðgengi fatlaðs fólks að þeim stuðningi sem það kann að þarfnast þegar það nýtir gerhæfi sitt.**

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

16.6.2016

Persónulegir talsmenn fatlaðs fólks

- » Persónulegur talsmaður er fyrir fatlaða einstaklinga sem vegna fötlunar sinnar eiga erfitt með að gæta hagsmuna sinna.
- » Viðkomandi velur sér persónulegan talsmann sjálfur, eftir atvikum í samráði við réttindagæslumann sem staðfestir val á persónulegum talsmanni með undirritun sinni.

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Persónulegir talsmenn fatlaðs fólks

Skilyrði

- » Persónulegir talsmenn skulu búa yfir þekkingu á persónulegum þörfum og áhugamálum þess einstaklings sem hann aðstoðar. Skulu fá fræðslu um innihald og áherslur í starfi sínu.

Kostnaðargreiðslur

- » Starfið er ólaunað en kostnaður sem sannanlega fellur til vegna starfa hans í þágu hins fatlaða einstaklings skal fást endurgreiddur.

Útgangspunktur í starfi

- » **Allar ráðstafanir þeirra skulu gerðar í samráði við og með samþykki viðkomandi.**

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Persónulegur talsmaður

- » Persónulegur talsmaður styður viðkomandi við undirbúning **upplýstrar** ákvörðunar um málefni sem varða hann og er honum til aðstoðar, m.a. þegar ákvarðanir eru teknar um þá þjónustu sem hann nýtur eða á rétt á.
- » Persónulegur talsmaður aðstoðar viðkomandi við að koma vilja sínum á framfæri og fylgir málum eftir.

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Eiginleikar sem leggja þarf rækt við

- » Í ljósi þess að stór hluti þeirra sem þarf á persónulegum talsmanni að halda á erfitt með að tjá vilja sinn með hefðbundnum leiðum:
- » **Þolinmæði og löngun til að veita upplýsingar, lesa í vilja og koma til skila.**
- » **Bera virðingu fyrir tjáskiptaleiðum og þekkja þær vel.**
- » **Geta til að greina á milli vilja hins fatlaða einstaklings og eigin skoðana á því hvað sé honum fyrir bestu!**

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Ráðstafanir til að draga úr nauðung

V. kafli laga nr. 88/2011

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Nauðung

- » Þeir sem vinna með fótluðu fólki kannast flestir við nauðung í ýmsum myndum.
- » Slík nauðung kann að vera hluti af verklagi án þess að nokkur hafi leitt hugann að því að verið sé að brjóta lög.
- » Til dæmis þegar fótluðum einstaklingi er meinað um að nálgast eigur sínar, hann beittur líkamlegu valdi eða neyddur með hótunum til að gera hluti sem honum eru á móti skapi.

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Klemma í starfi

Þeir sem vinna með fötluðu fólki upplifa sig oft í klemmu

- » Annarsvegjar
  - bera þeir ábyrgð á heilsu og velferð einstaklingsins
- » Hinsvegjar
  - ber þeim skylda til að virða sjálfsákvörðunarrétt hans
- » Dæmi um þetta er þegar viðkomandi er haldinn sykursyki og eina leiðin til að gæta velferðar hans er að meina honum aðgang að sykrudum matvælum.
- » Sem betur fer má oft finna aðrar leiðir en nauðung til að gæta velferðar einstaklingsins í slíkum tilfellum.

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Hvað er til ráða?

- » Leggja höfuðið í bleyti með samstarfsfólki, ræða nauðungina og spá í aðrar leiðir til að koma málum í rétt horf.
- » Leita ráða hjá sérfræðingum viðkomandi sveitarfélags.
- » Ef engin önnur leið reynist fær en að beita nauðung, sækir yfirmaður um ráðgjöf til **sérfræðiteymis um aðgerðir til að draga úr nauðung**.
- » Sérfræðiteymið starfar á landsvísi í samræmi við lög um réttindagæslu fyrir fatlað fólk.

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Sérfræðiteymið og undanþágufnd

- » **Sérfræðiteymið** kannar aðstæður viðkomandi og aðstæður á viðkomandi stað, samskipti íbúa og starfsfólks.
- » Leggur til aðgerðir til að koma í veg fyrir beitingu nauðungar og aðstoðar við gerð einstaklingsáætlana.
- » Ef það dugir ekki til þarf að sækja um undanþágu.
- » **Undanþágufnd** tekur við beiðnum um undanþágu frá banni við beitingu nauðungar og ákveður hvort fallist skuli á þær og með hvaða skilyrðum.

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Skilgreining á nauðung skv. lögum um réttindagæslu: (11. gr.)

- » Nauðung samkvæmt lögnum er athöfn sem skerðir sjálfsákvörðunarrétt einstaklings og fer fram gegn vilja hans eða þrengir svo að sjálfsákvörðunarrétti hans að telja verði það nauðung þótt hann hreyfi ekki mótmælum.

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Að þekkja nauðung

Ef þú ert í vafa um hvort nauðung sé á ferð er einfaldasta að spyrja:

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

16. júní 2016

Að þekkja nauðung

Hvað myndist mér ef ég...

- ...fengi ekki að nota símann minn þegar ég vildi?
- ...kæmist ekki í ísskápin þegar mig langaði í mat?
- ...kæmist ekki út eftir klukkan 10 á kvöldin?
- ...mætti ekki vera á facebook?
- ...mætti ekki vera í þeim fötum sem mig langaði að vera í?
- ...væri læst(ur) inn í herbergi?
- ...þyrfti að láta einhvern sem ég þoli ekki bursta í mér tennurnar?

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

Að lokum...

- » Nauðung er alltaf nauðung
- » Nauðung er bönnuð!
- » Alltaf
- » – nema:

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

16.6.2016

Nauðung er bönnuð nema...

- » ...til að koma í veg fyrir líkamstjón eða stórfellt eignatjón.
- » ...til að uppfylla grunnþarfir, en þá þarf líka að ganga úr skugga um að allt annað hafi verið reynt, og fá undanþágu frá banni í framhaldinu.

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

16.6.2016

Nánar um réttindagæslu

- » Nánari upplýsingar um réttindagæslulögin, reglugerðir og annað viðvíkjandi þessu er að finna á

www.vel.is/rettindagaesla

Einnig annað efni sem snýr að réttindum fatlaðs fólks.

VELFERÐARRÁÐUNEYTIÐ

16.6.2016
